

QARSHI
DAVLAT
UNIVERSITETI

QarDU XABARLARI

1(1) / 2024

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
QARSHI DAVLAT UNIVERSITETI

TAHRIRIYAT HAY'ATI

Bosh muharrir: prof. Nabiyev D. H.
Bosh muharrir o'rinbosari:
f.-m.f.d. Bekpulatov I.R.
Mas'ul kotib: dots. Ne'matova Y. O.
Tahririyat hay'ati a'zolari:
prof. Bahriddinova B.M.
prof. Bo'riyev O.B.
prof. Yoziyev L.Y.
prof. Jabborov A.M.
prof. Jumayev T.J.
f.-m.f.d. Imomov A.A.
k.f.d. Kamolov L.S.
prof. Kuchboyev A.E.
prof. Mengliyev B.R.
prof. Normurodov M.T.
prof. Nurillayeva Sh.N.
prof. Nurmanov S.E.
p.f.d. Oripova N.X.
prof. Ochilov A.O.
prof. Tojiyeva G.N.
prof. To'rayev D.T.
prof. Umirzakov B.Ye.
prof. Xayriddinov B.X.
prof. Xolmurodov A.E.
prof. Choriyev S.A.
prof. Shodiyev R.D.
prof. Shodmonov N.N.
prof. Erkayev A.P.
prof. Ernazarova G.X.
prof. Eshov B.J.
prof. Qurbonov Sh.Q.
prof. Qo'lyiyev B.T.
prof. Bekmurodova G.H.
dots. Ro'ziyev B.X.
dots. Eshqorayeva N.G.
dots. Xolmirzayev N.S.
dots. Hamrayeva Y.N.
prof. Bobonazarov G.Y.
prof. Shukurov O.M.

Jurnal 2009 yilda
tashkil etilgan.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:
Pochta manzili: 180003, Qarshi,
Ko'chabog', 17. Qarshi davlat universiteti,
Filologiya fakulteti binosi, 107-xona.
Telefon: 97-222-10-80
TelegramID:
https://t.me/Qardu_Xabarlari2024
Elektron pochta: qardu_xabarlari@mail.ru
Veb-sayt:
<https://qarshidu.uz/oz/page/ilmiy-jurnal-NEW>

2024
(1)1

QarDU xabarlari
Ilmiy-nazariy, uslubiy jurnal

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlar**

Muassis: Qarshi davlat universiteti
Jurnal Qashqadaryo viloyati
Matbuot va axborot boshqarmasi
tomonidan 2010.17.09 da
№ 14-061 raqamli guvoynoma
bilan qayta ro'yxatdan o'tgan.

Musahhihlar:

Shodmonova D.E.
Bazarova D.B.
Tursunboyev B.N.
Ubojenko A.S.

Texnik muharrir:

Yuldoshev D.N.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi
Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi Rayosatining
qarorlari bilan fizika-matematika,
kimyo, biologiya, tarix, falsafa,
siyosatshunoslik, filologiya,
pedagogika-psixologiya va iqtisod
fanlari bo'yicha doktorlik
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini
chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar
ro'yxatiga kiritilgan.

Yiliga 4 marta
chop etiladi.

Jurnaldan olingan materiallarga "QarDU
xabarlari" jurnalidan olindi, degan havola
berilishi shart. Mualliflardan kelgan
materiallar egalari qaytarilmaydi.

MUNDARIJA

TARIX

Toshturov Sh.E. BMT va O‘zbekiston: ekologiya va atrof-muhit muhofazasi masalalaridagi hamkorlik.....	4
Ernazarov A.X., Amirqulov Sh.Q. Buxoro amirligidagi ijtimoiy munosabatlar (<i>G‘uzor bekligi misolida</i>).....	9
Karimov K.S. Turkistonda qozilar va biylarning faoliyati tarixidan.....	13

FALSAFA

Turdiyev B.S. Antik faylasuflar qarashlarida jamiyat ideosferasi transformatsiyasi.....	18
Hayitov J.M. Xalqaro darajada ekologik xavfsizlikni ta‘minlash tizimining O‘zbekiston ekologik siyosatiga ta‘siri.....	22
Хакимов Н.Х. Развитие учеными Узбекистана экономической мысли в условиях первого ренессанса.....	28
Бурнашев Р.Ф. Философский анализ эволюции цифровой коммуникации в информационном обществе.....	34
Asatulloev A.A. Characteristics of the enlightenment of Turkestan and distinctive features of moral thoughts.....	40
Tursunova Sh.B. Innovatsion tafakkurni ijtimoiy taraqqiyotning zarur vositasiga aylantirishda OAV ning roli (ijtimoiy tahlil).....	44
Sagdullayeva D.Sh. Ijtimoiy-siyosiy modernizatsiya jarayonining determinantlari.....	49
Boyqobilova R., Egamberdiyev J. Globallashuv jarayonida yoshlar ma‘naviyatiga milliy va umuminsoniy qadriyatlarning ta‘siri.....	55
Qurbonov A.B. Badiiy adabiyotning shaxs ma‘naviy yuksalishidagi roli.....	60
Qarshiyev N.O. Siyosiy partiyalar mafkuralarining shakllanishi va rivojlanishi xorijiy tajriba misolida.....	65
Muydinov D.N. Germaniyaning migratsiya masaladagi tashqi va ichki siyosati.....	72
Sunatov D.H. Madaniy makon – madaniy borliqning mavjudlik shakli.....	79
Rasulov H.M. Rahbar boshqaruv madaniyati muammosi: qo‘l boshqaruvimi yoki tizimli boshqaruv.....	83
Rizayev N.S. Abdurauf Fitratning “Hind sayyohi qissasi” va undagi ijtimoiy-siyosiy qarashlar tahlili.....	87
Kurbonova S.A. Jadid ma‘rifatparvarlarning ijtimoiy-falsafiy g‘oyalarning Yangi O‘zbekiston taraqqiyotidagi ahamiyati.....	91
Isaxova Sh. M. Islom bioetikasida biotibbiy axloq me‘yorlari.....	99

FILOLOGIYA

O‘rinova O.T. Qashqadaryo shevalarida chorvaning bosh tuzilishiga ko‘ra nomlanishi...	103
Kulatova G‘.J. O‘zbekistondagi qozoq diasporasi tilidagi dialektal xususiyatlarning tasnifi (<i>Navoiy viloyati misolida</i>).....	109
Qo‘yliyeva G.N. Tetralogiyada tarixiy obrazlar tasviri va qiyofasining ifodalanishi.....	113
To‘rayev D. Jadidchilik va hozirgi siyosiy-ma‘rifiy jarayon.....	119
Yo‘ldoshev D.N. Muammo nazariy talqinida munaqqid mahorati (<i>Matyoqub Qo‘shjonov asarlari misolida</i>).....	123
Абдурауфова К.Т. Черты этнографизма в очерках А.П. Чехова «Из Сибири».....	127

ANTIK FAYLASUFLAR QARASHLARIDA JAMIYAT IDEOSFERASI TRANSFORMATSIYASI

Bexruz Sobirovich Turdiyev

Buxoro davlat universiteti, Yurisprudensiya va
ijtimoiy-siyosiy fanlar kafedrası dotsenti

b.s.turdiyev@buxdu.uz

<https://orcid.org/0000-0003-3260-3327>

UDK: 321.7:323.004.69(575.1)

Annotatsiya: Bugungi kunda jamiyat taraqqiyotida jamiyat ideosferasining yangilanishi to'g'risidagi turli g'oya va qarashlarni chuqur va atroflicha tahlil etmay, ulardan tegishlicha xulosa va saboq chiqarmay, milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari degan eng ulug' maqsad sari bora olmaymiz. Bugungi kunda jamiyat ideosferasi yangilanishi to'g'risidagi turli g'oya va qarashlar evolyutsiyasining ijtimoiy-falsafiy mohiyatini o'rganishda Sharq va G'arb mutafakkirlarining jamiyat ongi va tafakkurini yangilash to'g'risidagi konsepsiyalarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Ular tomonidan ilgari surilgan qarashlar jahon xalqlari ma'naviy yuksalish tarixining ajralmas qismiga aylangan. Ushbu g'oyalari ijtimoiy muhit, inson munosabatlarini o'rganish, mavjud olamni bilish va uni o'zgartirishga bo'lgan uzluksiz intilish jarayonida shakllanib, rivojlanib borganini va xalqlarning ilmiy tafakkurining o'sib borishi, ma'naviy yuksalib borishi, demokratik jamiyat rivoji va ideosferasi yangilanishi haqidagi g'oyalarni olg'a surish va amalga oshirish uchun xizmat qilmoqda. Maqolada buyuk mutafakkir, alloma va jamoat arboblari Zardusht, Konfutsiy, Suqrot, Platon va Aristotel kabi antik faylasuflar asarlarida ilgari surilgan jamiyat ideosferasini yangilanishi to'g'risidagi ilmiy-falsafiy qarashlari chuqur tadqiq etilib, birinchi navbatda, bu yangilanishlarni inson ongida amalga oshirilishi lozimligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: ideosfera, umuminsoniy qadriyatlar, evolyutsiya, falsafa, axloq, fuqaro, qonun, tarbiya, adolat.

TRANSFORMATION OF THE IDEASPHERE OF SOCIETY IN THE VIEWS OF ANCIENT PHILOSOPHERS

Annotation: At present, in the development of society, we cannot achieve the greatest goals of national revival and progress without conducting a deep and comprehensive analysis of various ideas and perspectives aimed at renewing the ideological framework of society, and without drawing corresponding conclusions and lessons from them. Studying the socio-philosophical essence of the evolution of diverse ideas and viewpoints on the renewal of the ideological framework of society, particularly examining the concepts put forth by Eastern and Western thinkers regarding the renewal of consciousness and thinking in society, is of utmost importance. The views they expressed became an integral part of the history of the spiritual growth of the peoples of the world. These ideas were formed and developed in the process of studying the social environment, human relations, knowledge of the existing world and the constant desire to change it, the growth of scientific thinking of peoples, spiritual progress, the development of a democratic society and serves to promote and implement the ideas of updating the ideasphere. This article delves deeply into the scientific and philosophical views of prominent thinkers, scientists, and public figures regarding the renewal of the ideological framework of society as presented in the works of ancient philosophers such as Zoroaster, Confucius, Socrates, Plato, and Aristotle. The article emphasizes the necessity of implementing these renewals, primarily through individual consciousness.

Key words: ideasphere, universal values, evolution, philosophy, morality, citizen, law, education, justice.

Kirish. Agar ijtimoiy-falsafiy fikrlar tarixiga nazar tashlasak, jamiyat ideosferasining yangilanishi mamlakat taraqqiyoti rivojiga ajdodlarimiz qoldirgan ilmiy merosning ta'siri beqiyos ekanligining guvohi bo'lamiz. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqida e'tirof etganidek: "Bugungi kunda O'zbekiston jadal rivojlanmoqda. Biz ajdodlarimizning donishmandlik an'anasiga amal qilib, teran anglagan

holda, qat'iy islohotlarni amalga oshirmoqdamiz, mamlakatimizning yangi qiyofasini **shakllantirish yo'lidan bormoqdamiz**" [1]. Buyuk allomalar, tarixiy shaxslar va siyosiy arboblarning o'zlarining hayot saboqlari, tarixiy tajriba va o'z oldlariga qo'ygan maqsadlari orqali jamiyat ideosferasini yangilash yoki ma'naviy bo'hronni chuqurlashtirish orqali jamiyat va millat taraqqiyotiga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishga harakat qilganlari diqqatga sazovor.

Shuning uchun buyuk faylasuf, mutafakkir olimlar va adolatli davlat arboblari millatni mahdudlik holatidan chiqarib, taraqqiyotni rivojlantirish maqsadida, birinchi navbatda, jamiyat ideosferasini shakllantirish omiliga e'tibor qaratganlar, jamiyat a'zolarini umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, vatanga daxldorlik mas'uliyati, insonni e'zozlash, adolat uchun kurash, halol mehnat, jamoaviylik, oilaga sadoqat, do'st va yaqin birodarlarni hurmat qilish ruhida kamol toptirishga, ularda milliy g'urur, iftixor, burch va mas'uliyat tuyg'ularini kuchaytirishga harakat qilganlar. Chunki millatning o'zligini anglashi, sha'ni va qadr-qimmatining yerga urilishiga yo'l qo'ymasligi, milliy hamjihatlik, ahillik, hamkorlik va birdamlikka intilishi ham milliy ma'naviyat rivojlanishi darajasini belgilovchi mezon ekanligi tushunib yetilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Jamiyat ideosferasining yangilanishi to'g'risidagi Sharq va G'arb mutafakkirlari qarashlarining ijtimoiy-falsafiy mohiyati o'rganilishida analiz va sintez, retrospektiv, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, dialektik va sinergetik kabi ilmiy bilish usullaridan foydalanilgan.

Natijalar va muhokama. Fikrimizcha, jamiyat ideosferasining yangilanishi xalqlar o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanishiga ham imkon tug'dirgan. O'zligini odilona anglagan millat boshqa xalqlarning ham qadriga yetgan, ular bilan teng huquqli, do'stona aloqalarni mustahkamlashga harakat qilgan. Chunki milliy o'zligini anglash faqat milliy manfaatlarni bilishgina bo'lib qolmay, taraqqiyot istiqbollarini ham to'g'ri tasavvur etib, hamkorlikda rivojlanishni yo'lidan borishni ta'minlaydi. Shu sabab xalqning dono mutafakkir va yetuk allomalari milliy ideosferasini yuksaltirish yo'lidagi harakatlarida boshqa xalqlarni hurmat qilish, ular bilan do'stlik munosabatlarini o'rnatish mamlakat taraqqiyotining muhim ma'naviy omili ekanligini e'tirof etganlar.

Markaziy Osiyo xalqlarining falsafiy merosi umumjahon falsafasi tarixida o'zining salmoqli hissasini qo'shdi. Ushbu xalqlar falsafasi Hindiston, Xitoy, Misr, Yunoniston falsafasi kabi qadimiyligi bilan emas, balki o'z taraqqiyoti yo'lida jahon xalqlari ma'naviyatiga kuchli ta'sir etgan falsafiy-diniy g'oyalar evolyutsiyasidan iboratligi bilan ajralib turadi. Shundan kelib chiqib, jamiyat ideosferasi yangilanishlarining jamiyat rivojida tutgan o'rnini qadimgi Sharq va G'arb faylasuf olimlarining ijodlaridan namunalar asosida ilmiy tahlil qilish maqsadga muvofiq. Bejizga Sharq qadimdan ma'naviyat va sivilizatsiya o'chog'i sifatida ta'riflanmagan. Qadimgi Sharq faylasuflari ezgu g'oyalarning yuksalishi, shaxsning o'zligini anglashi va kamol topishiga qaratilgan konsepsiyalarda, avvalo, zardushtiylik, buddizm, konfutsiychilik falsafasida ko'plab noyob g'oyalar ilgari surilganligini ko'rishimiz mumkin.

Jamiyat ideosferasining yuksalishida Markaziy Osiyo xalqlarining qadimgi Zardushtiylik falsafasining ezgu g'oyalari alohida ahamiyatga ega bo'lgan. Unda hududimizdagi qadimgi xalqlarining ma'naviyati, madaniyati, urf-odat va an'analari, axloqiy qadriyatlari mujassam. Unda jamiyat ideosferasi yuksalishiga xizmat qiladigan tinchlik va barqarorlik, insonlarning bir-biri bilan halol mehnatda kamol topishi g'oyalari ilgari surilgan. Taniqli faylasuf olim Nigina Shermuxamedova ta'kidlashicha, Zardushtiylik falsafasida farzand ko'rish, bolalarni bilimli, odobli, jamiyat uchun foydali insonlar qilib tarbiyalash, kelajakni o'ylab ish tutish umuminsoniy ma'naviyat ekanligi ta'kidlanadi [2.112]. Zardusht falsafasidagi "O'zgalarga yorug'lik istagan kimsalarga yorug'lik nasib etadi. Haqiqat nurlari ostida, Ezgu Niyatdan yaralgan ma'rifatingdan bizlarga hadya qil, toki tirikligimizning har lahza, har soat, har bir kunida shodmonlikdan bahramand bo'laylik" yoxud "Olam obodligi uchun g'ayrat ko'rsatmoq lozim, uni yaxshilik bilan asramoq va yorug'lik sari eltmoq kerak" [3.52] singari fikrlar bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. U o'z davrida xalqni ezgulik va adolat g'oyalari da'vat etish, hayotbaxsh an'analarni shakllantirish, dehqonchilik va shahar madaniyatini rivojlantirishda muhim

ahamiyatga ega bo'lgan, uning g'oyalari bilan bog'liq qadriyatlar bugungi kungacha yashab kelmoqda va xalqimiz turmush tarzining o'ziga xos xususiyatlarini belgilashda ulkan qimmat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda ushbu qadimiy falsafiy yodgorlik namunasining insoniyat oldidagi xizmatini e'tirof etish maqsadida 2000-yil oktyabr oyida zardushtiylikning muqaddas kitobi "Avesto" yaratilganligining 2700-yilligi katta tantana bilan nishonlandi [4]. Ushbu ma'naviy ishlarimiz ajdodlarimiz va ular tomonidan qoldirilgan merosga nisbatan hurmat va ehtirom tuyg'ularining yorqin misolidir.

Qadimgi Xitoydagi ijtimoiy-falsafiy fikr tarixida Konfutsiyning (551-479) qarashlari alohida o'rin tutadi. Faylasuf qadimgi Xitoy ijtimoiy-falsafiy tafakkuri rivojiga katta hissa qo'shdi. Uning "Aforizmlar"i butun jahon xalqlari ma'naviyatining ajralmas sarchashmasidir. Uning falsafiy qarashlarida har bir jamiyat a'zosi ideosferasining yangilanishga daxldor ekanligi, insonlarning hayoti taqdirga bog'liq ekanligi, inson ezgu maqsadlar sari intilsa, unga, albatta, boylik va ulug'lik nasib etishini ilgari suradi.

Konfutsiyning falsafiy qarashlarida axloqiy masalalar markaziy o'rin tutadi. Qadimgi ajdodlarning urf-odatları, marosimlari, tariqatiga tayangan Konfutsiy o'tganlarning shuhrati ularning avlodlarini yuksaltiradi, deb jamiyatning haqiqiy negizi, poydevorini yanada mustahkamlash uchun qadimgi urf-odatlar, marosimlar, an'analarni tiklash va ularga amal qilish zarurligini uqtirdi [5.9].

Bugungi kunda Konfutsiy tomonidan yaratilgan ta'limotning maqsadga muvofiqligini mamlakatimizda qadimgi urf-odat, an'ana, milliy marosim va bayramlarimizning, ajdodlarimiz tarixiy xotiralarining tiklanishi borasidagi ma'naviy-ma'rifiy islohotlarimizda ko'rishimiz mumkin.

Insoniyat sivilizatsiyasida dastlabki ijtimoiy-falsafiy g'oyalar avval Sharqda vujudga kelishiga qaramay G'arbda, ayniqsa, Qadimgi Gretsiya va Rimda tom ma'noda yuksak cho'qqiga erishdi. Bu borada qadimgi Yunonistondagi ijtimoiy-falsafiy fikrlar alohida ajralib turadi.

Qadimgi Yunonistonda Suqrot, Platon va Aristotel asos solgan falsafiy maktab vakillari jamiyatning ideosferasi yangilanishi haqidagi qarashlari nafaqat G'arbda, shuningdek, Sharq falsafasining yuksalishiga xizmat qiladi.

Yunon falsafasida hayoti davomida hech qanday asar yozmagan bo'lishiga qaramasdan, falsafa rivojlanishini tubdan o'zgartirgan faylasuflardan biri Suqrot (mil.avv. 469-399) edi. Inson zoti uning hozirgi holati emas, balki bo'lishi kutiladigan mavjudotdir, tugallanganlik emas, balki xohish, muvaffaqiyat emas, va'da va urinishdir. Biroq mazkur salohiyatni chiqarish uchun u bilimning yo'riq beradigan nuri bilan yoritilishi kerak. Suqrotning fikricha, ta'lim ezgu niyatni inson ichida ekishga ko'maklashadi.

Suqrotga ko'ra, bilimni o'quvchiga yetkazish emas, balki mavjud ichki bilimni ochib berishdir. Bilim uni yetkazish orqali olinmaydi, balki u tadqiqot orqali olib borilib bu hayot davomida oshirilib boriladi. Suqrot o'zini donishmand emas, faylasuf deb ataganini inobatga olsak, ta'kidlash joizki, bilimning orqasidan quvish va uni izlash hayot davomida kechadi.

Jahon falsafasi tarixida o'chmas iz qoldirgan buyuk alloma, faylasuf, san'atshunos olim bu Platondir. Platonning jamiyat va davlat to'g'risidagi ta'limoti uning dunyoqarashida markaziy o'rinlardan birini tashkil etadi. Platon ijtimoiy-siyosiy masalalarga doir "Davlat", "Qonunlar", "Siyosat" va "Kritiy" nomli asarlar yozib qoldirgan.

Faylasuf "Qonunlar" asarida jamiyat haqida, uning ideal siyosiy tuzumi to'g'risidagi qarashlarini markaziy ta'limoti - g'oyalar nazariyasi bilan uzviy bog'liq holda ilgari surgan. Uning fikricha, "Kimki, davlatlarga jamiyat va umumxalq muomalasida bo'ladigan axloqning hayotiy qoidalari to'g'risida qonunlar berishni o'ylab, ammo xususiy hayotga e'tibor berishni zarur deb hisoblamagan bo'lsa, bu bilan hammaga hamda har kimga o'zi xohlaganicha kun o'tkazishiga imkoniyat yaratib bergan bo'lsa; fuqarolar, o'zlarining xususiy hayotlari qonunlashtirilmaganiga qaramay, jamiyat va umumxalq hayotida qonunlarga mos yashaydilar, deb hisoblasa, u noto'g'ri mulohaza yuritgan bo'ladi" [6.197].

Platonning ideal davlat to'g'risidagi orzulari negizida adolat g'oyasi yotadi. Platon aytganidek, jamiyat barcha a'zolarining odil jamiyatdagi qonunlarga bo'ysunishi ijtimoiy taraqqiyotning asosiy garovidir.

O'zining qomusiy merosi bilan jahonni lol qoldirgan, ilmiy-falsafiy g'oyalari bilan sharqda "Birinchi muallim" sifatida e'tirof etilgan buyuk faylasuf Aristoteldir (miloddan avvalgi 384-322 yillar). Aristotelning jamiyat yuksalishi to'g'risidagi fikrlari alloma ta'limotining markazida turadi. Faylasufning jamiyat taraqqiyoti va rivoji haqidagi qarashlari "Davlat", "Ritorika", "Siyosat", "Fizika" kabi asarlarida tahlil etilgan. U davlatning yashashi uchun zaruriy elementlarni batafsil sanab o'tadi va ularni sifat va miqdor elementlariga ajratadi. Sifat elementlariga u erkinlik, tarbiya, tug'ilish va oliyjanoblikni kiritisa, miqdor elementlariga ommaning miqdoriy ustunligini kiritadi [7.149]. Shuning uchun turli siyosiy tuzumlar bir-birini almashtiradilar va yangilar paydo bo'ladi. Davlat o'zgarsa ham, insonlar o'zgarmay, qanday bo'lsalar shunday qoladilar, faqat boshqaruv shakli o'zgaradi.

Aristotel talqinicha, insoniyat jamoasining maqsadi faqat yashashdan iborat bo'lmay, balki undan oliyroq, ya'ni baxtli yashashdan iborat bo'lishi kerak, shuning uchun davlatning maqsadi baxtli hayot yaratishdir. Shunday qilib, davlatning vazifasi, maqsadi oilalarga va bir qancha avlodlarga baxtli hayot yaratishdan iborat. Davlat teng huquqli kishilar jamiyati bo'lib, ular o'zaro eng yaxshi hayot qurish maqsadida birlashishlari mumkin. Aristotel uchun davlat hayotning eng mukammal shaklidir. Bunday shaklda ijtimoiy hayot eng oliy farovonlikka erishadi. Davlat umumiy adolatga xizmat qiladi. Lekin adolat nisbiy tushunchadir, shunga qaramay, adolatni umumiy baxt-saodat, deb biladi. Baxt-saodat faqat siyosiy hayotda bo'lishi mumkin. Adolat siyosatning maqsadidir. Adolat umumiy baxt-saodat bo'lishi bilan birga umumiylikka tegishli adolatli qismlarga mos kelishi lozim. Teng adolatlilik butun davlatga foydali bo'lishi bilan birga uning barcha fuqarolariga ham foyda keltiradi.

Faylasuf ta'kidlashicha, eng yaxshi davlat baxtlidir, eng yaxshi—eng yaxshi siyosiy tuzumdur. Davlat boshqaruvining eng yaxshi shakli—eng yaxshi hayot uchun xizmat qilish. Eng yaxshi baxt baxtli hayotdir, ya'ni hayot fazilatlariga, qudratga to'la va bu fazilatlarini hayotning barcha voqealariga to'g'ri qo'llay bilish kerak [7.155].

Aristotelning siyosiy ta'limotlari nihoyatda ulkan nazariy va shuningdek, katta tarixiy qimmatga ega. Uning ideal davlat to'g'risidagi ixcham loyihasi, har qanday xayoliy davlat kabi uydirma xayoliy xususiyatlari real jamiyatning tarixiy munosabatlarini aks ettiruvchi qorishmadan iborat bo'lgan. Arastuning ijtimoiy-siyosiy ta'limotlari va ayniqsa, uning ideal davlat haqidagi nazariyalari nafaqat uning vatandoshlari tomonidan rivojlantirilibgina qolmay, balki o'rta asr markaziy osiyolik mutafakkirlarning ideal jamoaning fozil kishilari to'g'risidagi qarashlariga, shuningdek, XVI-XVII asrlarda G'arbiy Yevropada yashab ijod etgan mutafakkirlarning ijtimoiy-siyosiy qarashlariga ham katta ta'sir etgan va o'chmas iz qoldirgan.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish joizki, qadimgi Sharq va G'arb mutafakkirlarining ijtimoiy-falsafiy qarashlarida jamiyatning ma'nan va g'oyaviy yuksalishi masalalari yetakchilik qilgan. Ushbu faylasuflar qarashlarining turfa xilligi, ular tomonidan ilgari surilgan insonparvarlik, ma'rifatparvarlik ruhidagi g'oyalarining inson, uning erkinligi, manfaatlarining ustuvorligi bilan bog'liq qarashlari hozirgi kunda demokratik jamiyat rivoji va jamiyat ideosferasi yangilanishi bilan aloqadorligini ko'rsatmoqda. Zotan, buyuk mutafakkir va faylasuflar tomonidan ilgari surilgan bunday konsepsiya va ta'limotlar bugungi kunda ham butun insoniyatni mulohazaga chorlashi bilan diqqatga sazovordir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқи. //“Халқ сўзи” газетаси, 2017 йил 20 сентябрь
2. Шермухамедова Н. Фалсафа. –Т.: Ношир, 2012. – 1215 б.
3. Жўраев Н. Авесто: тарихий-адабий ёдгорлик. –Тошкент: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2015. – Б.700.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Авесто” яратилганининг 2700 йиллигини нишонлаш тўғрисида”ги 2000 йил 29 мартдаги 110-сонли қарори. // <https://lex.uz/docs/1672588>
5. Конфуций. Ҳикматлар. –Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2010. – 164 б.
6. Афлотун. Қонунлар (Масъул муҳаррир: Ўткир Ҳошимов, Таржимон: Урфон Отажон) –Тошкент: Янги аср авлоди, 2002. – Б.450.
7. Назаров Қ. Фарб фалсафаси. –Тошкент: Шарқ, 2004. – Б.720.

XALQARO DARAJADA EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH TIZIMINING O'ZBEKISTON EKOLOGIK SIYOSATIGA TA'SIRI

Hayitov Jo‘rabek Muhammad o‘g‘li

O‘zbekiston Milliy universiteti mustaqil izlanuvchisi

Email: j.hayitov@mail.ru;

ORCID ID: [0009-0000-3364-1822](https://orcid.org/0009-0000-3364-1822)

UDK: 504.75(575.1)

Annotatsiya: Maqolada bugungi kundagi ekologik xavfsizlik borasida xalqaro darajada amalga oshirilayotgan ishlar, ularning davlatlar ichki va tashqi siyosatiga ta’siri, xususan, O‘zbekistonning ekologik siyosatiga ta’siri ijtimoiy-siyosiy diskursdan tahlil qilinadi. Bunda xalqaro munosabatlar tashabbuskori sifatida BMT ning YUNESKO tashkiloti, YuNEP dasturi, XMTlarning xalqaro ekologik xavfsizlikka oid faoliyati ko‘rib chiqiladi. Ekologik xavfsizlikni ta’minlash borasida qabul qilingan xalqaro darajadagi hujjatlardan ko‘rish mumkinki, bugungi kunga kelib yirik siyosiy-iqtisodiy tashkilotlar mazkur masalaga jiddiy e’tibor qaratayotgani hamda o‘z tarkibiga kirgan a’zo davlatlarni ham ekologik va atrof-muhit muhofazasiga qaratilgan xalqaro hujjatlarni ratifikatsiya qilish va milliy qonunchilikda aks etishini ta’minlash talabini qo‘ymoqda. Ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatmoqdaki, o‘zining global darajadagi faoliyati doirasida ekologik barqarorlikni asosiy yo‘nalish sifatida belgilamagan bir qator xalqaro tashkilotlar davr taqozosi va ekologik muhitning izdan chiqishi sababidan mazkur masalaga alohida e’tibor qaratishmoqda.

Kalit so‘zlar: ekologik xavfsizlik, tizim, ekologik siyosat, ekologiya, global muammolar, xalqaro munosabatlar, xalqaro ekologik xavfsizlik tizimi

Abstract: The article analyzes today's environmental security activities at the international level, their impact on the domestic and foreign policies of states, in particular, the impact on the environmental policy of Uzbekistan from the socio-political discourse. As an initiator of international relations, the activities of the UN UNESCO organization, the UNEP program, and the international environmental security organizations are considered. It can be seen from the accepted international level documents on ensuring environmental safety that today major political and economic organizations are paying serious attention to this issue and their member states demanding the ratification of the documents and ensuring that they are reflected in the national legislation are also involved in international environmental and environmental protection. Scientific research shows that a number of international organizations that have not identified environmental sustainability as a main direction in their global activities are paying special attention to this issue due to the need of the times and the deterioration of the ecological environment.

Key words: environmental security, system, environmental policy, ecology, global problems, international relations, international environmental security system.

Kirish. Jahonda kechayotgan integratsiya va transformatsiya jarayonlari xalqaro darajadagi hamkorlikning yangi qirralarini ochish va amaliyotga joriy etishni taqozo etmoqda. Zero, bugungi davrda hech bir mamlakat tashqi dunyoga integratsiyalashmasdan turib o‘zining barqaror va xavfsiz kelajagini barpo eta olmaydi. Yer sayyorasining bir qator global muammolar qurshovida qolib ketishi mazkur muammolarni hal etishning o‘zaro hamkorlikdagi yechimlarini

QarDU XABARLARI

Ilmiy-nazariy, uslubiy jurnal

**Qarshi davlat universiteti kichik bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: 180003, Qarshi shahri, Ko'chabog' ko'chasi, 17.**

Indeks: 4071

Terishga 26.03.2024 yilda berildi.

Bosishga 01.04.2024 yilda ruxsat etildi.

03.04.2024 yilda bosildi.

Ofset qog'ozi. Qog'oz bichimi 60x84, 1/8.

Times New Roman garniturası. Nashriyot hisob tabog'i 21,5.

Buyurtma raqami: № 16.

Adadi 100 nusxa. Erkin narxda.